

Gönderim Tarihi: 02.06.2020

Kabul Tarihi: 23.11.2020

AVUSTURYA'DA OSMANLI TARİHÇİLİĞİNİN PROFESYONEL BİR DİSİPLİNE DÖNÜŞÜM SÜRECİ

The Transition Period of Ottoman Historiography to a Professional Discipline
in Austria

Tuğba İSMAİLOĞLU KACIR

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
tugbakacir@gmail.com

ORCI ID: 0000-0002-9418-3375

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Habsburg ailesinin hükümranlığında olan Avusturya, bir yandan Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu tacının taşıyıcısı olarak Katolik Avrupa'yı temsilen, bir yandan da coğrafi yakınlık sebebiyle, tarih boyunca Osmanlı Devleti ile savaş durumunda olmuş ve bu siyasi gerilim Avusturya'nın Osmanlı/Türk algısını şekillendirmiştir. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde artık tarihi roller terk edilmiş, hümanizm ve aydınlanma geleneğinden neşet eden, ancak Alman tarihselciliğine yaslanan bir anlayışla Osmanlı araştırmaları "profesyonel" bir zemine taşınmıştır. Bu makale ironik olarak bu profesyonelleşmenin neden "amatörler" eliyle olduğu ve bu çalışmaların üniversite çatısı altına nasıl taşındığı sorularını merkeze alarak Avusturya'daki Osmanlı tarihçiliğinin profesyonel bir disipline dönüşme sürecini kronolojik bir yaklaşımla ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihçiliği, Avusturya, Türkoloji, Tarihselcilik, Oryantalizm

Abstract

Austria under the rule of the Habsburg family, due to representing Catholic Europe as the carrier of the Holy Roman Empire crown, on the one hand, and their geographic proximity, on the other hand, was at war with the Ottoman Empire throughout history. Therefore, the perception of Ottoman / Turkish by Austrians was shaped by this political tension. However, by the nineteenth century, old roles were abandoned, and Ottoman history research has been moved to a "Professional" ground with an understanding based on the tradition of humanism and enlightenment but leaning on German historicism. This article aims to reveal the period of transition of Ottoman historiography into a professional discipline with a chronological approach by focusing on the questions of why this professionalization was ironically handled by "amateurs" and how these studies were carried under the university roof.

Keywords: Ottoman Historiography, Austria, Turkology, Historicism, Orientalism

1. GİRİŞ

XIX. yüzyıl, Avusturya oryantalizminde ve dolayısıyla bunun bir alt dalı olarak gelişen Osmanlı çalışmalarında gelenek ile gelecek arasında bir nokta olarak görülebilir. Osmanlı çalışmalarının da içinde bulunduğu oryantalizm alanı, henüz aydınlanmanın etkisine girmediği dönemde, Kutsal Metin çalışmalarına alt yapı sağlamak amacıyla teoloji bağımlılığında

ürünler vermekte idi. Kökenleri Ortaçağ'a uzanan bu oryantalizm çalışmalarının temel metinlerini Kutsal Kitaplar oluşturduğu için, saha Yeni Ahit'in dili olan İbranice ve ona hizmet eden Aramice, Keldanice, Arapça gibi klasik diller üzerine kurulu idi (Brockelmann, 1922, s. 3; Ewald, 1837, s. 3). XVII. yüzyıl ile, yaygınlaşan yeni kültürlerle tanışma merakı sayesinde Doğu'ya yapılan seyahat notlarının basılması ve okunmasının toplumun orta ve üst kesimleri arasında bir modaya dönüştüğünü, Antik Yunan geleneği üzerine Avrupalılığın inşa edildiği bu değişim ve dönüşüm sürecinde çok kültürlülüğe öykünmekte olan kıtada, insanlığın manevi mirasının taşıyıcısı olarak "Doğu"nun bir referans noktası haline geldiğini görüyoruz. Bu aşamada Doğu üzerine yapılan çalışmaların teolojiye yardımcı bilim olmaktan çıkmaya başladığını ve dil, kültür ve tarih alanları üzerinden konu çeşitliliğinin de arttığını söyleyebiliriz.

Üniversite çatısı altındaki, genellikle teoloji tedrisatından geçmiş, Doğu araştırmalarını ilahiyat araştırmalarının bir cüzü olarak konumlandıran, çalışmalarını dil alanında sınırlamayı tercih eden akademisyenlerin üretimi olan oryantalizm çalışmaları, uzun süre bu çeşitlenmeye ve din dışı alana çıkmaya karşı direndikleri için, bu geçiş sürecinin, çalışmalarını "gönüllülük" çerçevesinde tanımlayan "eğitilmiş üst sınıflar" tarafından gerçekleştirildiğini söylemek gerekir.¹ XVIII. yüzyıl boyunca üniversitelerdeki oryantalizm kürsüleri bu aydınlanmacı oryantalizm konseptine karşı durmaya çalışmışlarsa da zamanla bu alanlarda yapılan yeni çalışmaların geniş kitlelerin ilgisini çekmesi üzerine, üniversite üretimi olan "profesyonel" çalışmalar da bu değişime daha fazla kayıtsız kalamamıştır.

Romantizm ve klasisizmin bir sentezi olan XIX. yüzyılın başlarında farklı renklerin arayışına düşen Avusturyalılar için Doğu kültürü hem romantizmin hem de klasisizmin duygu dünyasına büyük katkı yapmış gibi görünmektedir. Mozart'ın "Saraydan Kız Kaçırma" operasında karşımıza çıkan Selim, her ne kadar "barbar Türk"ün timsali Osmin hala bir köşede duruyor olsa da hümanizmden hareketle yeni bir kapı aralama çabasında olan Avusturyalının yaratmaya çalıştığı yeni Osmanlı'nın ete kemiğe bürünmüş hali olarak karşımızda durmaktadır.² Hümanist çaba ile yaratılan

¹ Oryantalizmin eğitilmiş burjuva arasında "gönüllülük" ekseninde yayılması ve gelişmesi konuları için Hermann Hunger'in 2002 tarihli makalesi ve Sabine Mangold'un 2004 yılında yayımladığı kapsamlı kitabı önemli kaynaklardır.

² Fichtner, Batı'nın Müslüman Doğu ile olan askeri mücadelesini, Habsburg ve Osmanlı Devletleri özelinde, dini ve kültürel arka planlarıyla tekrardan anlamaya çalıştığı 2008 tarihli mühim çalışmasında, Mozart'ın Selim ve Osmin karakterlerini

bu karakter, içine doğduğu koşullar sebebiyle zalim ve katı olsa da insani tarafıyla anlayışlı ve merhametlidir. Habsburg İmparatorluğu'nun yüzyıllar boyu Türklerle devam eden mücadelesinin kolektif hafızada onarılması zor bir "kötü Türk" imajı yarattığını düşünecek olursak Mozart'ın resmettiği "anlayışlı, insancıl, düşünceli ve hatta kibar" olabilen Selim karakterinin ezberleri ne derecede bozduğu daha net anlaşılır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Alman operalarında ortaya çıkan bu yeni Osmanlı artık bir tehdit olarak görülmeyen, şeytanlaştırılmayan, sempatik, hatta saygı duyulan bir karakter (Berman, 2011, s. 129-130) olarak tüketime sunulmuştur. Sahne sanatlarında ortaya çıkan bu imajlar paradigma dönüşümünü gösteren önemli ilk örneklerdir. Toplumun bu karakteri yadırgamadan sevip benimsemesi de zannımca yeni bir Türk imajına hazır olduğu, dolayısıyla Osmanlı araştırmalarında da daha profesyonel, geçmişin önyargılarından arınmış "temiz" bir sayfa açmak için uygun sosyal ortamın olduğu, ilerleyen tarihlerde Avusturya'da bilimsel Osmanlı çalışmalarının ihtiyaç duyacağı zeminin hazır olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2. DİPLOMAT TARİHÇİLER

Teolojiden bağımsız hale gelen bu yeni oryantalizm konseptinde dahi tarih alanındaki çalışmalar XX. yüzyıla değin dil alanındaki çalışmaların gölgesinde kalmıştır. Bu duruma muhtemelen eski alim tipolojisi uygun zemini hazırlamıştır. Klasik tedrisatta karşımıza çıkan bütüncül bilim insanı modeli pek çok alanda ürün verdiği gibi, modern dönem öncesi bu oryantalistler de tarih, dil, coğrafya, kültür, antropoloji gibi alanlarda eş zamanlı yayın yapmaktadırlar. Durum elbette sahanın bakırlığı ile de ilişkilidir. Dönemin oryantalistleri tarih çalışmalarını yaparken klasik eserleri tanıtmakla işe başlarlar. Bu eserlerle "Doğu'nun kapılarını Batı'ya açmak" gibi önemli bir görevi yerine getirmiş ve bilhassa XIX. yüzyıl romantiklerine ilham vermiş oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Ancak farklı alanlarda çok sayıda ürün vermek, bir taraftan bir alanda derinleşmenin önüne geçmiş, bir diğer taraftan da metot hassasiyetinin gelişmesini ertelemiş olmalıdır. Başka bir handikap ise gelenekten tevarüs ettiği üzere klasik metinlerin genellikle edebi yönlerinin ön planda tutulmuş, metinleri tarihselcilik açısından içerik ve söylem yönünden irdelemenin ihmal edilmiş olmasıdır.

Evrensel ilkelere inanan aydınlanma tarihçiliğinin zıddı olarak, tıpkı romantizm gibi tarihselcilik (Alm: historismus, İng: historicism) de tarihi, bireysellik, olayların biricikliği ve dolayısıyla yabancı kültürlerin kendi

derinlemesine tahlil etmiştir.

farklılıklarında ve bütünsellikleriyle tarihi araştırmanın konusu olması gerektiğini savunur (Mangold, 2004, s. 105). Bu romantik tarihselci bakış, oryantalizm çalışmalarına büyük katkı yapmıştır. Oryantalizm çalışmalarının oryantal tarih yazıcılığına evrilmesi böylelikle kolaylaşmıştır. Pragmatik saiklerle yol alan Avusturya Osmanistiği hem komşuluk durumu hem de yüzyıllardır Türklerle içinde bulunduğu yakın ilişkiler dolayısıyla yeni bir açılımın kapısı olmuştur. Avusturya’da, romantik dünya görüşünü, aydınlanmacı bakış açısını ve Fransa’dan kıtaya yayılan liberal düşünceleri birleştiren bu yeni oryantalizm konseptinin kurucusu olarak Joseph von Hammer-Purgstall kabul edilmektedir. Bu “profesyonel” oryantalizmin pratikteki karşılığı sahanın teolojiden tamamen kopması ve kendi başına bağımsız bir disiplin haline gelmesidir. Hammer, bu tematik bağımsızlığı on sene boyunca çıkardığı “*Şark’ın Hazinelei*” dergisinde bilinçli olarak inşa ve muhafaza etmeye çalışmıştır. Hammer “Doğu’dan gelen her şeyin aynı kıymette olduğunu” (Fundgruben, 1809: III) söylemiş ve dergi içeriğinde tarihten edebiyata, matematikten hukuka konu çeşitliliğini sağlamaya çalışmıştır. Çok dilli bir yayın olup yazar yelpazesini Avrupa sathına yaymaya çalışan “*Şark’ın Hazinelei*”nin de katkısıyla, oryantalizm çalışmaları hem içerik hem de metodik olarak yeni bir yola girmiştir.

Çağdaşları tarafından “yaşayan en büyük oryantalist” (Mangold, 2004, s. 39) olarak adlandırılan Sylvester de Sacy, sadece Fransız oryantalizminde değil, Alman oryantalizminde de etkili olmuş gibi görünmektedir. Sacy’nın günümüz Almanya’sındaki etkisi Heinrich Leberecht Fleischer başta olmak üzere yetiştirdiği çok sayıdaki Alman öğrencisinden kaynaklanmakta ise de Avusturya oryantalizmi üzerindeki etkisi direk Hammer ile olan yakın ilişkisi³ ile alakalıdır. De Sacy ile Hammer, de Sacy’nin ölümüne değin otuz yıl boyunca düzenli olarak mektuplaşmış⁴ ve ilmi konularda tartışmışlardır. Dolayısıyla de Sacy ve Hammer üzerinden Fransa ve Avusturya oryantalizmi arasında bir etkileşim olduğunu varsaymak mümkündür. Zira Hammer’in Doğu ve Osmanlı

³ Hammer hatıratında de Sacy ile aralarında olan karşılıklı sert eleştiri kültürünün arkadaşlık ilişkilerine zarar vermediğini, kendisinin de Sacy’dan Arap grameri ve edebiyatı üzerine hazine değerinde bilgiler aldığını ve kendisinin de de Sacy’ye Fars ve Türk edebiyat ve literatürü üzerine bilgiler verdiğini söylemektedir. (Hammer-Purgstall, *Erinnerungen*, Defter 59, s.13)

⁴ De Sacy’nin Hammer’e yazdığı ve çoğu içeriği ilmi tartışmalar olan mektupların 125 tanesi Hammer’in terekesinde bulunmaktadır (Höflechner & Wagner, 2011, s. 43). Ancak de Sacy’nin mektupları arasından Hammer’dan gelen tek bir mektup çıkmamış olması ilginç olmakla beraber, oryantalizm çalışmaları tarih yazımı açısından üzücü bir kayıptır (Kremers, 2011, s. 147).

yaklaşımı sadece kendi eserleriyle kısıtlı kalmamış, “*Şark’ın Hazinesi*” dergisi ile bir araştırma ağı üzerinden çağdaş entelektüeller arasında yayılmıştır.

Hammer’in on ciltlik “*Osmanlı Tarihi*” yayımlandıktan hemen sonra İtalyanca ve Fransızca’ya tercüme edilmiş⁵ ve eser Avrupa medyasının gündeminde ön plana çıkmıştır. İmparatorluk tercümanı olarak sayıları dört bini bulan Hofburg arşivlerindeki Osmanlı Devleti ile olan yazışmalara, anlaşmalara, ticari ve diplomatik belgelere erişim (Kreiser, 2008, s. 80) gibi bir ayrıcalığa da sahip olan Hammer, Osmanlı, Bizans ve Avrupa kaynaklarından faydalanarak yazdığı eseri ile XIX. yüzyıl Osmanlı tarihçiliğine, edebi tarihe ve topografyaya çok önemli bir katkı yapmıştır. Eserin her bir cildi yayımlandıktan sonra bilim dünyası tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmış ve dönemin önde gelen isimleri bu çalışma üzerine yazdıkları tanıtım ve eleştirilerde övgülerini dile getirmekten çekinmemişlerdir. Tarihçi Schlosser’e göre Alman milleti “derin araştırmaları ihtiva eden ve çok fazla yeni bilgiyi gün yüzüne çıkaran böylesine faydalı ve kullanışlı çok az eser ortaya koyabilmişti.” (Von Schlosser, 1828, s. 370) Hammer’in bir nevi sözcülüğünü yaptığı XIX. yüzyıl Alman oryantalizminin çabası “Doğu’yu kendi gerçekliğinde görmek” için önyargılardan arınmak ve Doğu’yu bir niyete hizmet etmesi için araştırma konusu yapmaktan kaçınmaktır. Doğu ancak kendi bütünlüğünde incelendiğinde var oluşun bütününde bir anlam kazanır ve anlaşılabilir. Hakikatin peşinden gitmek isteniyorsa yapılması gereken en son şey Doğu’ya Batı’dan bakmaktır. (Fück, 1955, s. 159-162; Mangold, 2004 s. 47, 50, 58) Hammer’in Doğu bilimine olan ilgisi sınır tanınaması ile ün salmıştır. Hammer’dan geriye kalan sayısı bini aşkın yayınlarını⁶ incelediğimizde Doğu’nun tarihi ve edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarında

⁵ Hammer’in Osmanlı Tarihi’nin orijinali olan Almancası 10 cilt olarak “*Geschichte des Osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven*” adıyla 1827-33 yılları arasında, İtalyancası sadece 1699 yılına kadar olan ilk 6 cildi ile sınırlı olmak üzere Samuele Romanini tarafından tercüme edilerek 24 cilt olarak “*Storia dell’Impero Osmano : estratta la maggior parte da manoscritti e archiv da nessuno per lo innanzi usati opera original tedesca*” adıyla 1828-1831 yıllarında, Almancası ile neredeyse eş zamanlı basılmıştır. Fransızcası ise J. J. Hellert tarafından 18 cilt olarak “*Histoire de l’Empire ottoman, depuis son origine jusqu’à nos jours*” adıyla 1835-1841 yılları arasında basılmıştır. Mevcut Türkçe tercüme bu Fransızca türküme üzerinden yapılmıştır, ancak Hammer Fransızca tercümeyle reddetmektedir (Ayrıntı için bkz.: İsmailoğlu Kacır, 2016).

⁶ Hammer-Purgstall’ın yayınlarının listesi için bkz.: Höflechner, Wagner & Koitz-Arko, 2018, s. 1043-1167.

bir tarafın ağır bastığını söylemek güçtür. Oryantalizm sahasında öncelediği, Doğu'nun yaşayan üç dili - Arapça, Türkçe, Farsça - üzerine yaptığı çalışmalarında her üç dilin konuşulduğu Arap, Türk ve İran devletlerinin siyasi, edebi, kültürel ve coğrafi tarihlerini⁷ yazarak bir bütün oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak Hammer, muhtemelen Şark Akademisi'nde aldığı eğitim sebebiyle, bu üç dilden en yetkin olduğu Türkçeye, dolayısıyla Osmanlı araştırmalarına daha çok eğilmiş gibi görünmektedir. Tüm çalışmalarının arasında “*Osmanlı Devleti Tarihi*” ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Avusturya Hofburg arşivlerindeki Osmanlı belgelerini düzenleyen Hammer'in ayrıca Osmanlı-Habsburg ilişkilerini ayrıntılı bir şekilde derlediği önemli bir çalışması daha bulunmaktadır, ancak bu çalışma bugüne değin Avusturya Devlet Arşivi'nde çalışılmamış bir elyazması olarak kalmış ve hiç basılmamıştır.⁸ Şark Akademisi'nin Avusturya diplomasi ve siyasetinde hizmet etmek üzere yetiştirdiği öğrencileri bir yandan siyasi arenada, bir yandan da ilim alanında varlık göstermiş ya da göstermeye çalışmışlardır. Avusturya'da Osmanlı tarihini yazanlar aynı zamanda onu inşa etmeye çalışanlardır. Doğu üzerine eğitim almış bu kişiler konunun uzmanı olarak Habsburg İmparatorluğu'nun Osmanlı politikasını ve Güney-Doğu Avrupa topraklarına dair siyasetini şekillendirmeye adaydırlar. Hammer, görüşleri Metternich sistemi ile hiç

⁷ Hammer-Purgstall “Halife Yönetimindeki Devletlerin İdaresi Hakkında” (*Über die Länderverwaltung unter dem Chalifate* (1835)) ve “Osmanlı Devleti Anayasası ve Devlet Yönetimi” (*Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung* (1815)) kitaplarıyla Müslüman Doğu'nun yönetim kültürü üzerine kronolojik bir tasnif girişiminde bulunmuştur. Bu üç devletin siyasi tarihlerini Hicretten başlayarak XVIII. yüzyıla değin yazarak bütüncül bir bakış açısı kazandırmaya çalıştığı eserleri: “Büyük Müslüman Yöneticilerin Biyografi Galerisi” (*Gemäldesaal der Lebensbeschreibungen großer moslimischer Herrscher* (1837-1839)), “Haşhaşi Tarihi” (*Geschichte der Assassinen* (1818)), “Kıpçak Altın Ordu Tarihi” (*Geschichte der Goldenen Horde in Kiptschak* (1840)), “İlhanlılar Tarihi” (*Geschichte der Ilchane* (1842-1843)), “Osmanlı Devleti Tarihi” (*Geschichte des Osmanischen Reiches* (1827-1833)) ve “Kırım Hanlığı Tarihi” (*Geschichte der Chane der Krim* (1856)). Hammer'in “Fars Güzel Söz Söyleme Sanatı Tarihi” (*Geschichte der schönen Redekünste Persiens* (1818)), “Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi” (*Geschichte der osmanischen Dichtkunst* (1836-38)) ve “Arap Edebiyatı Tarihi” (*Literaturgeschichte der Araber* (1850-56)) kitapları ise Müslüman Doğu'nun edebiyat tarihini toplu olarak yazma çabası olarak görülebilir.

⁸ Hammer bu raporu Metternich'e yazmıştır. Raporun adı ve arşivdeki kaydı şu şekildedir.: Joseph von Hammer-Purgstall: *Geschichte der diplomatischen Verhältnisse Österreichs mit der Hohen Pforte, vom Beginn des 16. bis zu Ende des 18. Jahrhunderts*, 3 C. ÖStA, HHStA, Staatenabt., TR V, Kart. 28 – 30.

bağdaşmadığı için bu dairenin dışına itilmiş; Osmanlı ve Osmanlı-Habsburg ilişkileri üzerine olan yetkinliğini eserleri aracılığıyla ispatlamayı hedeflemiştir. (Hammer-Purgstall, *Erinnerungen*, Defter 123, s.1)

Avusturya’da Osmanlı çalışmalarının “profesyonelleşmesi” sürecinin en öne çıkan taşıyıcısı olsa da Hammer, muhtemelen akademi ile organik bir bağı olmaması ve yeni bir çaba içinde olduklarının altını çizmek için, kendilerini “alim” (Gelehrte) olarak isimlendirmeyi reddeden (Hammer, 1816, s. 17) ve “gönüllü” ya da “amatör” (Liebhaber) olarak adlandırılmayı tercih eden bir camiaya mensuptur. “*Şark’ın Hazinesi*” dergisinin kapağında da bir “gönüllüler topluluğu tarafından hazırlandığı” yazmaktadır. Böylelikle dergi, mevcut oryantalizm çalışmaları ile arasına net bir çizgi çekmiş olduğunu ilan etmekte ve kendisine sınırları çizilmemiş bir hareket alanı açmaktadır. Yazının başında değindiğimiz üniversite çatısı altındaki akademik Doğu çalışmalarının teoloji bağımlılığında ilerlemesi durumunun zıddı olarak Osmanlı çalışmaları tamamen ihtiyaçlar üzerinden saha çalışanları eliyle doğmuş ve ilerlemiştir. Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkiler ve önceden Osmanlı toprağı olup sonra Habsburg kontrolüne geçen bölgeleri yönetebilmek için, barış antlaşmaları sırasında müzakerelerin yapılması ve Türk devletinin yapısı ve doğasını daha yakından tanıyabilmek için Türkçe bilgisi gerekmiş (Spuler, 1957, s. 22) ve bu ihtiyaç, Şark Akademisi üzerinden giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Viyana kütüphaneleri ve arşivlerinin sahip olduğu zengin Türk koleksiyonları, Viyana’nın Osmanlı tarihi araştırmaları için mümbit topraklar olmasını mümkün kılmıştır. (Hunger, 2002 s. 475) Kaynak dili bilen ve çalıştıkları coğrafyayı tecrübe etme şansı yakalayan bu Avusturyalı diplomatların çoğu “yarı zamanlı”, “amatör” Doğu uzmanları olmuşlardır. Wokoeck, önemli birkaç istisna dışında Şark Akademisi’nin mezun ettiği öğrencilerin kayda değer bir kariyer sıçraması yapamadıklarını ve bu sebepten Doğu bilimi çalışmalarının nispeten geç bir dilimde modernleşme sürecine girdiğini söylemektedir. (2009, s. 90 vd.) Wokoeck’in bu gecikme tespiti isabetlidir, ancak yine de Viyana’da bu dönüşümün üniversite dışında eğitilmiş orta ve üst kesimin katkısıyla gerçekleştiği, bu zümrenin Doğu dillerine ve kültürüne dair edindiği birikimin Şark Akademisi sayesinde oluştuğu yadsınamaz bir durumdur.

XIX. yüzyılın ilk yarısı siyasi ve kültürel gelişmeler ekseninde de Osmanlı çalışmalarının gelişmesi için bir hayli elverişli olmuştur. Napolyon’un Mısır Seferi’nin tüm Avrupa’da Doğu’ya olan egzotik ilgiyi alevlendirdiği dönemde, aydınlanmış monarklar, prensler ve dahi kontrol Osmanlı topraklarında bulunan kişilerden tarihi eser ve el yazması sipariş

etmekte ve hatta bizzat bu iş için konunun ilgililerini finanse ederek Anadolu'ya göndermektedirler. Siyasi düzleme baktığımızda ise Metternich'in taşıyıcısı olduğu reform karşıtı bir çevrede de “Şark Meselesi” bağlamında siyaseten bir Osmanlı ilgisi oluştuğunu görüyoruz. Ayrıca eş zamanlı olarak Alman odasında yayımlanmaya başlayan alan dergilerinin de katkısı ile August Wilhelm ve Friedrich Schlegel kardeşler, Friedrich Rückert ve Wolfgang Goethe gibi romantikler tarafından yüceltilen bir Doğu tasavvurunun yükselişe geçtiğini söyleyebiliriz.

Bu bağlamda ürün veren ilk isimlerden birisi Hammer-Purgstall'ın hem Şark Akademisi'nden hocası hem de meslektaşısı olan Thomas Chabert (1766-1841)'tir. Pera'da mukim Levanten Dragoman Chabert ailesinin bir üyesi olan Chabert, Latifi'nin ve Âşık Çelebi'nin tezkirelerinin sınırlı bir tercümesini⁹ yapmış ve yeniçeriler üzerine Türkçe bir tiyatro eseri kaleme almıştır. (Fichtner, 2008, s. 130) Bu eser Türk dilinde yazılmış ilk tiyatro metni olması yönünden önemlidir. Hofburg Kütüphanesi memurluğu ve arşivciliği görevlerinde bulunmuş Macar tarihçi Anton Gevay ise 1838-42 yılları arasında yayımladığı üç ciltlik “*Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte*” isimli çalışmasında Hofburg arşivlerinde bulunan 1527-41 yılları arasında Kral Ferdinand'ın Sultan Süleyman'a gönderdiği elçilik heyetlerinin rapor ve mektuplarını kendi tabiri ile “bilimin kullanımına sunmak için” yayımlamıştır. Burada doğum yeri itibariyle Avusturyalı olan, ancak sonradan Bavyera Sarayı'nın hizmetine girerek Almanya'daki oryantalizm çalışmalarına dahil olduğu için bu çalışmanın sınırları dışında tuttuğumuz Tirollu Jakob Philipp Fallmerayer'i (1798-1861) de kısaca anmak yerinde olacaktır. Fallmerayer “Şark Meselesi” tartışmalarında Osmanlı'ya dair ortaya attığı tezlerle gündem oluşturmıştır.

Dönemin bir diğer önemli ismi hiç şarkiyat eğitimi almamış, Osmanlı'ya dair tüm bilgisi şahsi tecrübelerine dayanan, ancak Osmanlı tarih yazımına önemli katkılar yapmış olan Avusturyalı diplomat Anton Prokesch von Osten (1795-1876)'dır. Prokesch bilhassa Mısır ve Yunan isyanları ile ilgilenmiş, karışıklıklar esnasında diplomatik görevlerle sahada bulunarak Habsburg yönetimine bilgi akışı sağlamış ve sonradan da bu hatıratlarını¹⁰

⁹ Chabert'in çevirisi 1800 yılında Zürih'de şu isimle yayımlanmıştır: *Latifi oder Biographische Nachrichten von vorzüglichen Türkischen Dichtern Nebst einer Blumenlese aus ihren Werken, Aus dem Türkischen des Molla Abdul Latifi und des Aschik Hassan Tschelebi Übersetzt von Th. Ch.*

¹⁰ Prokesch von Osten'in Yunanistan üzerine notları 1867 yılında hayattayken kendisi tarafından “*Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im*

yayımlamıştır.

Daha çok eski dönemlerle ilgilenen bir diğer diplomat ise Alfred von Kremer (1828-1889)'dir. Şark Akademisi'ndeki eğitiminin yanı sıra Viyana Üniversitesi'nde de hukuk eğitimi alan Kremer (Herzog, 2010, s. 102) üniversite dışında kalmakla birlikte Oryantalistik Enstitüsü ile yakından alakadar olmuş ve İslam kültür tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla Viyana'da İslam araştırmalarının kurucusu olarak kabul görmüştür. Doğu'ya yaptığı eğitim seyahati esnasında yaşamı ve kültürü yakından tanıma fırsatı bulmuş sonrasında diplomatik görevle Suriye ve Mısır'a gönderilmiştir. Kremer'i ayrıcalıklı kılan ise onun devletleri İslam temeli üzerinden anlama ve konumlandırma çabasıdır. 1875-77 yılları arasında yayımladığı "*Kulturgeschichte des Orients unter den Chalifen*" adlı iki ciltlik çalışmasında Ortaçağ'da İslam'ın serüvenini düşünce tarihi perspektifinden derinlemesine incelemiştir. (Bihl, 2009, s. 40 vd.) Yine Kont Ottokar Maria Schlechta von Wssehrd (1825-1894) ise Kremer'in neslinden Avusturyalı diğer bir diplomattır. Şark Akademisi mezunlarından olan Schlechta çağdaş Osmanlı tarihi ve Fars şiiri üzerine çok sayıda kitap yazmıştır. (Herzog, 2010, s. 102) Hammer'in bıraktığı yerden "Osmanlı Tarihi"ni devam ettirmeyi planlamış ve bu amaç uğruna çok sayıda Doğu elyazması toplamıştır. Her ne kadar bu hedefine ulaşamamış olsa da bu elyazmaları Hofburg kütüphanesine miras kalarak, koleksiyonlara kıymetli bir katkı sağlamışlardır. (ÖBL, 1991, s. 175)

3. ÜNİVERSİTE ÇATISI ALTINA TAŞINAN OSMANLI ÇALIŞMALARI

Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, profesyonel ve amatör oryantalistler arasındaki düalizm kalkmış ve Osmanlı tarihi çalışmaları artık tamamen üniversite çatısı altına taşınmıştı. Zaten değişim, yüzyılın başındaki akademi dışı amatör girişimleri, indirgemeci bir yaklaşımla tamamen saf dışı bırakmıştı. Dönemin Osmanlı tarihçilerinin yolu bir şekilde profesyonel akademi ile kesişiyordu. Örneğin 1851-1861 yılları arası Hofburg Kütüphanesi'nde görevli olan Saksonyalı Walter Friedrich Adolf Behrnauer (1827-1890), 1857'de Viyana Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı kadrosuz doçenti olarak atanmış ve üç yıl boyunca "Osmanlıca", "Osmanlı Tarihinin Kaynakları", "Türk Grameri ve Diyalektiği", "Ferman ve

Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches aus Diplomatischem Standpuncte" adıyla 6 cilt olarak, Mısır notları ise "*Mehmed-Ali, Vize-König von Aegypten. Aus Meinem Tagebuch 1826-1841*" adıyla 1877'de vefatından bir sene sonra yayımlanmıştır.

Mektupları Okumada Ortaya Çıkan Zorlukların Aşılması”, “Avrupa’da Türk Edebiyatının Konumu ve Kaderi”, “Osmanlı Devleti İstatistiklerine Tarihsel bir Bakış” gibi dersler vermiştir. (Bihl, 1009, s. 24 vd.) Behrnauer’in Türkçe’den Almanca’ya yaptığı Osmanlı tarihi çevirilerinin en meşhuru¹¹ Koçi Bey Risalesi’dir. Bunların yanında Alman Şarkiyat Cemiyeti’nin Dergisi’nde (ZDMG) Osmanlı tarih yazıcılığı üzerine çok sayıda tercüme ve makalesi¹² yayımlanmıştır. Gustav Flügel 1865’de yayımladığı „*Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*“ adlı Hofburg kütüphanesindeki Doğu elyazmalarının kataloglaması çalışmasının girişinde, Behrnauer’in kütüphanede görevli iken yaptığı hizmetlerden övgüyle bahsetmiş, bu dökümün mümkün olmasındaki payından dolayı Behrnauer’e teşekkür etmiştir.

Viyana Üniversitesi’nin kadrolu profesörlerinden olan Joseph Karabaçek (1845-1918)’in asıl çalışma alanı erken İslam tarihi ve kültürü olmakla birlikte, üniversitede “II. Mehmed’in Sarayındaki İtalyan Sanatçılar”, “Yeniçeri İsyanlarına (1826) kadar Osmanlı Tarihi”, “1826 Reformuna kadar Türkiye Tarihi”, “1826 Reformundan 1856 Paris Antlaşması’na değin Osmanlı Tarihi”, “Avrupa’da Osmanlı Tarihi” gibi çok sayıda Osmanlı tarihi dersi de vermiştir. (Bihl, 1009, s. 39-40)

1921’de Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst (1876-1932) ve öğrencisi Paul Wittek (1894-1978), Türkiye dışındaki ilk alan dergisi “*Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*”yi çıkarmaya başlamışlar, ömrü çok uzun olmasa da (1922-26 arasında iki cilt olarak çıkabildi.) bu dergi, üniversite çatısı altındaki Semitik ve Arapça konuların başat olduğu bu akademik gelenekten kurtuluşun temsilcisi olmuştur (Kreiser, 2008, s. 81). Derginin yöneticileri Osmanlı tarihinin ilk dönemlerinde uzmandır ve ayrıca Kraelitz 1915’den itibaren Viyana Üniversitesi’nde dersler vermiştir. Türkçe ve Ermenice filolojisi ile Osmanlı tarihi üzerine çalışan Kraelitz’in Osmanlı diplomatikası çalışması zamanının öncü eserlerindendir. Diğer vesikalarla birlikte yaptığı 1876 Osmanlı Anayasası çevirisine¹³ ise hala atıf yapılabilir.

¹¹ Behrnauer’in bu tercümesi 1858 yılında “*Des Tagebuches Sultan Sulaiman’s II. auf seinem Feldzuge nach Wien im Jahre 1529*” adıyla yayımlanmıştır.

¹² Behrnauer’in makalelerinden birkaçını zikredersek: “Die türkische Akademie der Wissenschaften zu Constantinopel”, *ZDMG* 6 /2 (1852), 273-285. “Hâğî Chalfâ’s Dustûru’l-‘amal. Ein Beitrag zur osmanischen Finanzgeschichte”, *ZDMG* 11 (1857), 111-132. “Das Naşihatnâme. Dritter Beitrag zur osmanischen Finanzgeschichte”, *ZDMG*, 18 /4 (1864), 699-740.

¹³ Kraelitz’in Osmanlı Anayasası çevirisi 1919 yılında “*Die Verfassungsgesetze des*

Kraelitz'in halefi ise öğrencisi Herbert Wilhelm Duda (1900-1975) olmuştur. Duda I. Dünya Savaşı yıllarında asker olarak Osmanlı topraklarında bulunmuştur (Güzel, 1976, s. 231). Prag, Viyana ve Leipzig Üniversiteleri'nde Max Grünert, Richard Hartmann ve August Fischer gibi oryantalistlerden eğitim alan Duda, sonra kariyerine önemli katkı sağlayacak olan Jean Deny ile çalışma fırsatı bulduğu Paris'e geçmiştir. Ardından 1927-32 seneleri arasında İstanbul'da kalarak araştırmalarına devam etmiştir. Avrupa'ya dönünce bir süre Breslau ve Sofya Üniversitelerinde misafir profesör olarak görev yaptıktan sonra 1943'te Viyana Üniversitesi'ne geçmiş ve 1946'dan itibaren 1970'teki emekliliğine kadar Viyana Üniversitesi Türkoloji ve İslam Bilimleri Enstitüsü başkanlığını yapmıştır. Bu süre zarfında Amerika, Avrupa ve Türk üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak da dersler vermiştir. 175'ten fazla yayını¹⁴ bulunan Duda'nın temel çalışma alanı Osmanlı tarihi ile Türk dili, edebiyatı ve şiiridir. Türklerin Dobruca'ya yerleşmeleri üzerine yaptığı çalışması ve İbni Bibi'nin Selçuklu Tarihi'nin Almanca tercümesi önemli yayınlarıdır. Duda'nın bir diğer önemli çalışması ise Balkan Türkleri üzerindeki ciddi ve iddialı araştırmasıdır¹⁵. Bu eserinde topografi ile Schumen ve Üsküp üzerine mühim tarihi bilgiler vermektedir. Duda, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecini “*Vom Kalifat zur Republik*” (1948) çalışmasında tartışmış (Heinz, 1978, s. 1-4) ve 1963'te Hammer-Purgstall'ın “*Osmanlı Devleti Tarihi*”ni bir giriş ve bibliyografya ekleyerek yeniden neşretmiştir. Duda şiddetle Türk dil reformunun Osmanlıların tarihî dili ile zıtlık içerisinde olamayacağını, böyle bir reddiye'nin yıkıcı sonuçları olacağını savunmuştur. (Güzel, 1976, s. 232). Tarih ile dilin ayrılmaz bir bütün olduğunu söyleyen Duda, döneminde bilinçsizce üretilen yeni Türkçe kelimelere hiddetle karşı çıkmaktadır (Güzel, 1982, s. 227).

I. Dünya Savaşı döneminin bir diğer önemli Osmanlı tarihçisi ise Paul Wittek'tir. Profesyonel kariyerinin neredeyse tamamını Avusturya dışında geçirmek durumunda kalmasına ve bu sebepten çalışmaları daha çok

Osmanischen Reiches” adıyla, diplomatikası ise 1921 yılında “*Osmanische Urkunden in Türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts : Ein Beitrag zur Osmanischen Diplomatie*” adıyla yayımlanmıştır.

¹⁴ Duda'nın yayınları için bkz.: Duda, 1970; Güzel, 1976.

¹⁵ Duda'nın Türklerin Dobruca'ya yerleşmeleri üzerine 1943'de yayımladığı eserinin adı “*Zeitgenössische islamische Quellen und das Oguzname des Jazygıoğlu Ali zur angeblichen türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr.*”dir. Duda, İbn-i Bibi çevirisini 1959'da “*Die Seltschukengeschichte des Ibn Bibi*”, Balkan Türkleri üzerine olan eserini ise 1949'da “*Balkantürkische Studien*” adıyla yayımlamıştır.

İngiltere'deki Osmanlı tarihi çalışmalarına bir katkı olarak değerlendirilmesine rağmen Wittek, Colin Heywood'un Royal Asiatic Society'de 1987'deki Anma Konferansındaki konuşmasında tam bir Avusturyalı alim olarak tanımlanmıştır. I. Dünya Savaşı'nda İstanbul'a gönderilen Avusturyalı subaylardan birisi olan Wittek bu görevi esnasında Suriye ve Filistin'de dahi görev yapmıştır. Savaşın ardından Viyana'ya döndüğünde öğrenmiş olduğu ileri seviyede Türkçesi'nin de katkısıyla hocası Kraelitz ile birlikte Osmanlı tarihi, paleografyası ve diplomatlığı üzerine çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde yukarıda da değindiğimiz gibi Kraelitz ile "*Mitteilungen zur osmanischen Geschichte*"yi çıkartmışlar, ancak Cumhuriyet Viyana'sının içinden geçtiği zor dönemden akademik ortamın da etkilenmiş olmasından dolayı çektiği geçim sıkıntısı üzerine 1924'te tekrar Türkiye'ye dönmüştür. İstanbul'da birkaç sene gazetecilik yaptıktan sonra Alman hükümeti tarafından Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Oryantalizm Bölümü'nü kurmakla görevlendirilen Wittek bu süreçte Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi kaynakları üzerine yaptığı çalışmalarından hareketle Osmanlı'nın menşei ve kuruluşu üzerine döneminin genel kabul gören tezlerini tartışmış ve "gaza tezi" ile bu alana önemli katkılarda bulunmuştur. Almanya'da Nazilerin kontrolü ele almalarının ardından Belçika'ya, oradan da Londra'ya geçmiştir. Heywood, Wittek'in II. Dünya Savaşı yılları karmaşasından dolayı siyasi mülteci durumuna düşmesine rağmen Avusturya tarih yazıcılığı geleneğinden beslenmeye devam ettiğini ileri sürmektedir. Wittek'in sayısız tercüme ve baskısı yapılan "*The Rise of the Ottoman Empire*" çalışmasının ardından elli yıl boyunca kabul gören Gaza tezinin Avusturya geleneğindeki bağlantılarını ortaya koymaya çalışan Heywood, Wittek'in "Alpler devri" anlayışını ilk defa ortaya koyan Theodor Menzel'den esinlendiğini, süper kahraman yaratma tezini ise Kurt Hildebrand'tan aldığını düşünmektedir. Heywood'a göre, Wittek'in epigrafik ve topografik çalışmalarındaki J. H. Mordtmann tesiri ve Osmanlı belgeleri analizlerinde ortaya çıkan Kraelitz tesiri ortadadır. Wittek'te Herder ve Humboldt'tan tevarüs eden Alman romantizminin erken dönem XX. yüzyıl neo-romantizmi ile harmanlandığını iddia eden Heywood (Heywood, 1987, s. 16-25), bu konuda isabet etmiş ancak Wittek ile Robert Musil arasında bağ kurmaya çalışırken biraz zorlama bir tavır içerisine girmiş gibi görünmektedir. Paul Wittek'i Avusturya geleneğine eklemleme çabası olarak da yorumlamaya açık, ancak diğer taraftan da geleneğin süreçlerini oldukça başarılı bir şekilde ortaya koyan bu çalışmada Heywood, Wittek ile Musil arasındaki bu benzeşmeyi Musil üzerinden değil de Avusturya Biedermeier'i üzerinden kurgulamaya kalkıştığında daha isabetli olmuş gibidir.

Kraelitz'in bir diğer önemli öğrencisi olan Herbert Jansky (1898-1981) ise araştırmalarına aralıklarla da olsa Viyana Üniversitesi Türkoloji Bölümü kadrosunda devam etmiş ve çağının ruhuna uyarak Osmanlı tarihi alanındaki çalışmalarını daha çok kuruluş dönemi üzerine yoğunlaştırmıştır. 1962'den itibaren Viyana Hammer-Purgstall Cemiyeti Akademisi'nin başkanlığını da yapan Jansky'nin Türk dili üzerine yaptığı çalışmalar da mühimdir. Jansky'nin "*Die Eroberung Syriens durch Sultan Selim I.*" adlı doktora çalışmasının yanı sıra Osmanlıların Güney-Doğu Avrupa'daki hakimiyeti üzerine yaptığı araştırmalar da önemlidir. (Güzel, 1978, s. 300) İki ciltlik Almanca-Türkçe sözlüğü ile Türkçe ders kitabı¹⁶ da ondan geriye kalan önemli çalışmalardır.

Uzun bir geçmişe sahip ve tesadüfen ortaya çıkmadığı gayet açık olan Viyana'da Osmanlı çalışmalarının son dönem zirve ismi olarak Richard Kreutel'i (1916-1981) anmalıyız. Avusturya'da yerleşmiş olan örnek basımlarla Osmanlı belgelerini neşretme geleneğini (Heywood, 2010, s. 279) "*Osmanische Geschichtsschreiber*" (Kreiser, 2008: 79) serisi ile devam ettiren Kreutel'in Viyana Üniversitesi'nde Herbert Duda'nın yanında Kara Mehmed Paşa'nın 1665'teki Sefareti üzerine yaptığı promosyon çalışması da (Schaendlinger, 1981, s. 280) dahil olmak üzere her eseri Osmanlı tarihçiliğine büyük bir katkıdır. Kreutel'in neşirlerinin başarısı hem Osmanlı Türkçesini kullanmadaki yetkinliğinden hem de Türk kültür ve tarihine olan derin vukufiyetinden kaynaklanmaktadır.

Duda'nın halefi olarak Viyana Türkiyat'ın başına geçen Andreas Tietze (1914-2003) bir diğer önemli isimdir. Tietze, Osmanlı tarih yazıcılığının serüvenini hayatı paralelinde anlattığı makalesinde (1983), Viyana Üniversitesi'nde okuduğu ve Osmanlı tarihine ilgi duymaya başladığı 1930lu yıllarda, Osmanlı tarihinin Avrupa tarihine kıyasla sayılı tarihçinin daldığı ve dil barikatlarıyla sıkıca kapatılmış kıyıda köşede kalmış bir alan olduğunu söylemektedir. Eğer birisi bu engelleri aşarak bu ıssız ve sırlarla dolu alana girmek isterse önce yıllarını vererek gerekli dil bilgisini edinmelidir. O dönemde bir "Osmanlı tarihçisi" aynı zamanda filolog, Türkolog ve İslam bilimci olmak zorundadır. Ama bir diğer yandan da tüm bu zorluklar, birbirlerine çelme takan kalabalık bir kapalı gruptan kaçarak ödevleri gayet açık olan sakin bir alanda çalışma avantajı sağlar. 1930'larda Osmanlı tarihçiliği "tamamen bir Alman meselesidir". Osmanlı diplomasisi, epigrafisi ve erken dönemi üzerine yazılan dikkat çekici metinler Almancadır. Dönemin şartlarında seyahat imkanları çok sınırlı ve sıkıntılı

¹⁶ Jansky'nin Türkçe ders kitabı 1943'de "*Lehrbuch der türkischen Sprache*" adıyla, sözlüğü ise 1961'de "*Deutsch-türkisches Wörterbuch*" adıyla yayımlanmıştır.

olduğu için, İstanbul'a gitmek bir Osmanlı tarihçisi için bir gereklilik olmaktan uzaktır. Çalışmalar için ihtiyaç duyulan akıcı bir Türkçedense, koca koca sözlükler yardımı ile Osmanlı kroniklerini okuma ve anlama becerisidir ve belki de en önemlisi, ya da Viyana'yı tüm bu çalışmaların merkezine konumlandıran şey ise sahip olunan zengin kaynaklardır. Konu seçimi ve malzeme toplamak için uzun ve yorucu seyahatlere gerek kalmadan, o dönemde hususi bir çalışana dahi olmayan, Viyana'nın merkezinde bulunan Josefsplatz'daki Elyazması Koleksiyonu'na kadar yürümek yeterlidir. Burada sayısız doktora çalışmasına kaynaklık edebilecek kadar kronik ve birincil kaynak bulunmaktadır. Dolayısıyla konu alternatifi de inanılmaz boldur. 1930larda tarihçileri, Osmanlı'nın kuruluşu ve erken dönem, yani XIII-XV. yüzyıllar arası ilgilendirmekte, son dönemler pek ilgi çekmemekte, XIX. yüzyıl ise bir çalışma alanı olarak bile görülmemektedir. Ancak 1983'e gelindiğinde saha tamamen değişmiştir. Artık Osmanlı tarihi çalışmaları Almanlara mahsus bir alan olmaktan çıkmıştır. Kraelitz, Giese, Wittek, Taeschner ve Babingerlerin dönemi sona ermiş, saha artık Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülkenin değerli katkılar sağladığı bir genişliğe ulaşmıştır. (Tietze, 1983, s. 15-18)

4. SONUÇ

Avusturya'daki Osmanlı tarihçiliğinin profesyonel bir disipline dönüşme sürecini kronolojik olarak takip ettiğimiz bu çalışmanın aktörlerine bakarak sahanın başta üniversite dışında geliştiği, üniversite çatısı altındaki oryantalizm çalışmalarının da bu değişime direndiği söylenebilir. Gerçi bu durum Avrupa tarihi boyunca hemen her konuda böyle olmuş, üniversiteler genellikle devlet ideolojisinin temsil edildiği, kapalı, değişime direnen kurumlar olarak varlık göstermişlerdir. Tıpkı üniversitelerin katılığı ve tutuculuğu sebebiyle hümanistlerin erken dönemde üniversite ile genellikle organik bağıni sürdüremeyen kişilikler olmaları gibi (Nauert, 2011, s. 157, 175-6), Osmanlı araştırmalarına, nispeten yeni ve bağımsız bir yaklaşım getiren ilk oryantalistler de akademi dışı çevreden olmuşlardır. Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonraki süreçte yaşanan dönüşümle beraber üniversitelerin de konumu değişmiş ve bu sayede profesyonel Osmanlı çalışmaları da üniversite çatısı altına taşınmıştır.

Burada dikkat çekici bir diğer husus ise mensup olduğu çevrelerden bağımsız, Viyana'yı Osmanlı çalışmalarında önemli merkezlerden biri haline getiren şeyin ne olduğu sorusudur. Hepsi ayrı ayrı Osmanlı tarihçiliğine önemli katkı yapmış bu isimleri Viyana'da toplayan bir şey mi vardır, Viyana Tietze'nin de dile getirdiği gibi sahip olduğu zengin elyazması koleksiyonları, kütüphane ve arşivleri ile konunun ilgilileri için tarih

boyunca bir cazibe merkezi mi olmuştur? Yoksa Viyana Avrupa'daki oryantalist çalışmaları basabilen en önemli matbaalara sahip olmak (Wiener Zeitung, 7.1.1845), Şark Akademisi gibi doğu uzmanları yetiştiren bir eğitim enstitüsünü kurumsallaştırmak gibi geleneklerle insan potansiyelini bu sahaya kendiliğinden mi yöneltmiştir? Osmanlı ile süregelen ilişkiler düşünüldüğünde, Viyana'da Osmanlı tarihçiliğine götüren yol, siyasi bir kariyerin de anahtarı olabilmektedir. Avusturya'da Osmanlı tarihçiliği olarak özetlediğimiz bu geçmiş, kanımca bu saiklerin hepsinin bir araya gelmesi ile mümkün olmuştur.

Günümüzde ise Viyana merkezli Avusturya Osmanlı tarihçiliği, tarihi rolünü büyük oranda sürdürmektedir. Tietze'nin henüz 1983'te bahsettiği sahanın büyümesi ve araştırma alanlarının çeşitlenmesi durumu, artık fiziki merkezleri büyük oranda ortadan kaldırmış ise de arşivler ve Ulusal Kütüphane'nin zengin el yazması koleksiyonları, halen Viyana'yı Osmanlı tarih yazımının önemli merkezlerinden birisi kılmaktadır. Kreiser'in de dediği gibi sistematik açıdan Osmanistik alanı, İslam bilimi, Güneydoğu Avrupa çalışmaları, Arap dünyası ve Türkoloji arasında bir yere konumlandırılmıştır ve bu durum halen devam etmektedir. (Kreiser, 2008, s. 79) Bu tasnif uygulamada bire bir görülmektedir. Mesela bugün Viyana Üniversitesi'nde Osmanlı araştırmaları; hem Tarih, hem Güneydoğu Avrupa Araştırmaları, hem de Türkoloji Enstitülerinde, farklı eğitim süreçlerinden geçmiş ve farklı ilgi alanları, bakış açıları ve sorularla konuya yaklaşan bilim insanları tarafından yürütülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Bihl, W. (2009). *Orientalistik an der universität Wien: Forschungen zwischen Maghreb und Ost-und Südasien: die professoren und dozenten*. Viyana: Böhlau.
- Chabert, T. (1800). *Latîfî, oder biographische nachrichten von vorzüglichen türkischen dichtern, nebst einer blumenlese aus ihren werken: Aus dem Türkischen des Molla Abdul Latîfî und des Aschik Hassan Tschelebi*. Zürih.
- Duda, H. (1970). *Meine Schriften, 1919-1969*. Viyana: Notring.
- Fichtner, P. S. (2008). *Terror and toleration: the Habsburg Empire confronts Islam, 1526-1850*. Londra: Reaktion Books.
- Fück, J. (1955). *Die arabischen studien in Europa bis in den Anfang des 20. Jahrhunderts*. Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Flügel, G. (Ed.). (1865). *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien: Im Auftrage der vorgesetzten KK Behörde geordnet und beschrieben* (C. 2). Viyana: KK Hof-und staatsdruckerei.
- Güzel, A. (1976). Ord. Prof. Dr. Herbert W. Duda. *Türk Kültürü Araştırmaları*

- Dergisi*, XV(1-2), 227-52.
- Güzel, A. (1978). Avusturyalı Türkolog Prof. Dr. Herbert Jansky. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 185, 298-302.
- Güzel, A. (1982). Avusturyalı Türkolog Herbert W. Duda'nın Türk Dili hakkındaki görüşleri. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 227, 278-84.
- Hammer Purgstall, J. (Ed.) (1809-18). *Fundgruben des orientis* (6 Cilt). Viyana: Schmid.
- Hammer Purgstall, J. (1816). *Fug und wahrheit in der morgenländischen literatur: Nebst einigen wenigen proben von der feinen gelehrsamkeit des H. von Diez*. Viyana: Strauß.
- Hammer Purgstall, J. (1827-33). *Geschichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten handschriften und archiven*. 10 Cilt. Pest: C. A. Hartleben.
- Hammer Purgstall, J. *Erinnerungen aus meinem leben*. Archiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana.
- Heinz, W. (1978). Herbert Wilhelm Duda (1900-1975). *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 128, 1-4.
- Herzog, C. (2010). Almanca konuşulan ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat çalışmalarının gelişimi üzerine notlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8 (15), 77-148.
- Heywood, C. (1988). Wittek and the Austrian tradition. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 120 (1), 7-25.
- Heywood, C. (2010). Wittek ve Avusturya geleneği. *İSTEM*, 8 (15), 271-9.
- Höflechner, W. & Wagner, A. (2011). *Joseph von Hammer-Purgstall. Erinnerungen und briefe*. Version, 1, 201107. 3 Cilt. Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz. 30 Mayıs 2020 tarihinde <http://gams.uni-graz.at/archive/objects/context:hp/methods/sdef:Context/get?mode=index-v1> adresinden erişildi.
- Höflechner, W., Wagner, A. & Koitz-Arko, G. (2018). *Joseph von Hammer-Purgstall. erinnerungen und briefe*. Version, 2, 2018. 3 Cilt. Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz. 30 Mayıs 2020 tarihinde <http://gams.uni-graz.at/context:hp> adresinden erişildi.
- Hunger, H. (2002). Orientalistik. Acham, K. (ed.) *Geschichte der österreichischen Humanwissenschaften* içinde (ss. 467-77). Viyana.
- İsmailoğlu Kacır, T. (2016). "Hammer Tarihi"nin Türkçeye çeviri teşebbüsleri ve çevirisi üzerine. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 262-279.
- Kraelitz Greifenhorst, F. v. (1919). *Die Verfassungsgesetze des Osmanischen Reiches, aus dem Osmanisch-türkischen Übersetzt und zusammengestellt*. Viyana: Rudolf Haupt.
- Kraelitz Greifenhorst, F. v. (1921). *Osmanische urkunden in türkischer sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts: Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatie*. Viyana: Hölder.
- Kreiser, K. (2008). *Der Osmanische staat 1300-1922*. Münih: Oldenbourg.

- Kremers, H. (2011). Joseph Freiherr Von Hammer-Purgstall (1774-1856). Diplomat, historiker, kulturalanthropologie und poet. Acham, K. (ed) *Rechst-, Sozial- und Wirtschaftswissenschaften Aus Graz. Zwischen Empirischer Analyse und Normativer Handlungsanweisung: Wissenschaftsgeschichtliche Befunde aus drei Jahrhunderten* içinde (ss. 133-51). Viyana, Köln, Weimar.
- Mangold, S. (2004). *Eine "weltbürgerliche wissenschaft": Die deutsche Orientalistik im 19. Jahrhundert*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Nauert, C. G. (2011). *Avrupa'da hümanizma ve rönesans kültürü*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Österreichische Akademie der Wissenschaften (2012). *Österreichisches biographisches lexikon 1815-1950*. 30 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes> adresinden erişildi.
- Prokesch von Osten, A. (1867). *Geschichte des abfalls der griechen vom türkischen reiche im Jahre 1821 und der gründung des hellenischen königreiches aus diplomatischem Standpuncte*. 6 Cilt. Viyana.
- Prokesch von Osten, A. (1877). *Mehmed-Ali, Vize-König von Aegypten. Aus meinem tagebuch 1826-1841*. Viyana: Braumüller.
- Schaendlinger, A. C. (1981). Richard F. Kreutel (1916-1981). *Archiv für Orientforschung*, 28, 280-280.
- Von Schlosser. (1828). Rezension zu GOR. Bd. I. *Heidelberger Jahrbücher der Literatur*, 24 (1-6), 369-91.
- Spuler, B. (1957). Bemerkungen Zur gegenwartslage der Deutschen orientalistik. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1, 17-24.
- Tietze, A. (1983). Mit dem leben gewachsen: Zur osmanischen geschichtsschreibung in den letzten fünfzig jahren. Heiss, G. & Klingenstein, G. (ed.) *Das Osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789* içinde (ss.15-23). Viyana: Verlag für Geschichte und Politik.
- Wiener Zeitung 7, 7.1.1845. 30 Mayıs 2020 tarihinde <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=18450107&seite=1&zoom=33> adresinden erişildi.
- Wokoeck, U. (2009). *German orientalism: The study of the Middle East and Islam from 1800 to 1945*. Londra, New York: Routledge.